
Проанализированы современные подходы к определению сущности и специфики институционализации гражданского общества в контексте западной политологии. Определены общие тенденции в концептуализации гражданского общества.

Ключевые слова: гражданское общество, глобальное гражданское общество, либерализм, политический плюрализм, общественные организации.

УДК 321.7:316.75
ББК 66.050

Світлана Матвієнків,
Юрій Цюпа

ОСОБЛИВОСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В УМОВАХ СТАНОВЛЕННЯ ДЕМОКРАТИЧНОГО ПОЛІТИЧНОГО РЕЖИМУ

У статті розкривається суть та особливості політичної культури українського суспільства, аналізується трансформація політичної культури України за умов процесу демократичного державотворення. Дається оцінка значенню політичних культурних чинників в еволюційних процесах державного управління.

Ключові слова: культура, політична культура, демократія, суспільство

Демократизація суспільного життя, зміцнення державницьких засад на українських теренах ставить нові підвищені вимоги до якісних характеристик політичного супроводу цих складних багатомірних процесів. Йдеться зокрема про підвищення уваги до політико-культурних чинників політичного буття як бази ефективних трансформаційних процесів.

Поняття політичної культури – ключове для вивчення та аналізу процесів політичного розвитку. У сучасній Україні розв'язання завдань реформування всіх сторін суспільного життя значною мірою залежить від рівня політичної культури різних верств населення, суспільства в цілому. Політична культура має бути адекватною тим корінним змінам, які відбуваються в економічній і політичній сферах держави [6, с. 26-32]. Демократичне державотворення в Україні, як і в інших посткомуністичних країнах потребує, насамперед ціннісної перебудови та відповідної трансформації політичної культури суспільства.

Багато західних науковців займалися дослідженням політичної культури та її структурних елементів. Зокрема Г. Алмонд, в аналізі політичної культури дотримувався функціонального підходу та розглядав політичну культуру як важливу частину політичної системи, передусім як психологічний феномен. На його думку, кожна політична система є включеною в особливий взірєць орієнтацій на політичні дії, що і є політичною культурою. С. Верба, розвиваючи цю думку, висловив припущення, що політична культура суспільства складається з системи емпіричних переконань, експресивних символів та цінностей, що визначають ситуацію, в якій відбувається політична дія. Вона формує суб'єктивну орієнтацію на політику [1, с. 601]. Також політична культура була об'єктом вивчення таких дослідників як Дж.Грей, А.І. Дженусов, А. Лейпхарт, В. Айхер, Р. Бауер, Є. Вятр, Д. Елазар, С. Ліпсет, Л. Пай, Е. Фром, Ф. Фукуяма, Е. Ціммерман та ін.

Вагомим внеском в аналіз теоретико-методологічних проблем політичної культури стали праці Є. Головахи, В. Григор'єва, В. Матусевича, Н. Паніної, О. Рудакевича та інших українських дослідників, у яких на основі розробок, що стали

класичними, проаналізовано окремі конкретні аспекти феномену політичної культури, особливості її формування і розвитку в Україні, запропоновано її типологію, розглянуто взаємозв'язки між політичною культурою, політичною свідомістю, ментальністю, національною ідеєю тощо [6, с. 26-32].

Політична культура – це поняття, яке найближче підводить нас до розуміння атмосфери політичного життя, специфічної і неповторної у кожній країні і навіть у різних її частинах. Без неї неможливо збагнути, чому певна кількість індивідів обирає ту чи іншу політичну орієнтацію, форму політичної поведінки, чому однотипні політичні інституції по-різному діють або по-різному сприймаються у різних країнах. Тобто, політична культура – це унікальне за складністю і багатством змісту явище, яке має свою внутрішню структуру і систему взаємозв'язків з іншими суспільними явищами. Без вивчення політичної культури неможливо дослідити політичне життя будь-якого суспільства. Можна сказати, що політична культура є матрицею політичного процесу, тобто віддзеркалює діяльність усіх структур політичної системи, виступає складовою політичної сфери. Політична культура присутня у всій сукупності відношень, які складаються між учасниками політичного процесу, здійснює вплив на форми організації державної влади, будову її інститутів, дозволяє правильно і ефективно регулювати відносини між державою і громадянським суспільством, забезпечує соціальний консенсус. Для того, аби визначити зв'язок політичної культури з політичним режимом та її місце в ньому, необхідно розуміти яким чином режим характеризує політичну систему, а також розуміти порядок взаємовідносин громадян, суспільства і політичної влади [5, с. 16].

Як зазначає В. Буцєвицький становлення демократичної політичної культури – це перехід від моноідеології тоталітарного суспільства до ідеологічного і політичного плюралізму. У демократичних суспільствах відбувається діалог політичних ідеологій. Цей діалог відіграє позитивну роль у тому сенсі, що завдяки йому жодна із важливих цінностей не буде забута і не зазнає знецінення [2, с. 48-51]. Політичний плюралізм – це основна риса демократичної політичної культури, яка означає визнання в політичному житті багатоманітних інтересів, цінностей різних взаємозалежних і в той же час автономних соціальних і політичних груп, партій, організацій, виражає їх право і здатність мати власну точку зору з певного питання, багатоманітність позицій і уявлень та їх відображення в системі управління суспільством, діяльності всіх його інститутів, альтернативності у прийнятті управлінських рішень [3, с. 199].

Тобто, можна сказати, що трансформація політичної культури включає в себе трансформацію політичної свідомості і поведінки мас та трансформацію культури діяльності політичних інститутів. Перехід від недемократичної політичної культури до демократичної супроводжується переходом від моноідеології до ідеологічного плюралізму.

Необхідно зауважити, що перехід від недемократичної політичної культури до демократичної – це перехід до автономної участі, яка заснована на можливості вибору і властива розвиненому громадянському суспільству, конкуренції у політиці. Демократична політична культура – це культура громадянського суспільства. Включення громадян у виборчий процес забезпечується наявністю розвинутої демократичної політичної культури, яка дає можливість вільного волевиявлення народу, що має право обирати керівників країни в умовах політичного плюралізму і демократичного вибору [3, с. 200].

Громадянську культуру з певної часткою умовності можна назвати демократичною політичною культурою. Хоча це, безумовно, неадекватні поняття. Але головні ознаки громадянської культури сидementуються в демократичній політичній культурі. Демократична політична культура як частина більш загальної

політичної культури вбирає в себе: 1) усвідомлення наявності певної суспільної потреби; 2) окреслення ідеальних вимірів реалізації такого прагнення; 3) інституціоналізацію демократичних способів реалізації домагання; 4) процес утілення домагання інституційними засобами (вплив на владу або вплив на суспільство засобами влади); 5) зворотний процес впливу практики вирішення суспільних потреб на ідеальний вектор. Таким чином, демократична політична культура розуміється як структурно-функціональне перетворення соціальних потреб на зміст політичного процесу, що визначає її межовий характер як взаємодію політичного і неполітичного [7, с. 6].

Формування демократичної політичної культури у громадян України є тривале досі. Точкою відліку стала та політична культура, яка панувала в українському суспільстві після здобуття незалежності.

На думку Б. Цимбалістого, політична культура українців навіть глибоко фрагментована, бо поділяється на схід та захід, релігійні віросповідання (католики і православні) та велику кількість політичних партій [8, с. 97]. Фрагментарність політичної культури пояснюється тривалою бездержавністю української нації, існуванням у різних цивілізаційних полях.

Можна з впевненістю говорити про те що Основними напрямками трансформації політичної культури є: становлення демократичного типу політичної свідомості, формування політичної поведінки на демократичних засадах, утвердження демократичної культури функціонування управлінських інститутів. На етапі утвердження демократії, коли відбувається впровадження нових інститутів та нових процедур функціонування суспільного організму в практику повсякденного життя, значення мас зростає. Доля цього етапу трансформації безпосередньо залежить від особливостей їх настрою та свідомості. Утвердження політичної демократії, отримання її інститутами необхідної стійкості можливе лише при залученні більшої частини суспільства до цінностей демократії, тобто усвідомлення її масами як найбільш досконалої форми державного устрою у порівнянні з іншими. Формуванню політичної культури демократичного типу перешкоджає нерозвиненість інститутів громадянського суспільства, слабкість політичних партій, їх нездатність впливати на прийняття державних рішень, державний контроль над ЗМІ, низький рівень свободи слова [3, с. 203]. У зв'язку з цим необхідно виділити ті чинники, що сприяють формуванню демократичної політичної культури на сучасному етапі розвитку суспільства. Це лібералізація і демократизація суспільних відносин, унаслідок чого створюються умови для політичної творчості еліти і широких верств населення; пропаганда знань про історичний досвід українського та інших народів і сучасні досягнення світового співтовариства; підтримка різноманітних ініціатив, новацій, експериментів, вивчення і поширення вітчизняного політичного досвіду; залучення науковців до розроблення політичних технологій і програм; поширення джерельної бази формування новітньої політичної культури і створення умов для вияву позитивних тенденцій у політичному житті; законодавче закріплення продуктивних політичних ідей, норм, інституцій та розроблення системи заходів їх повсякденного використання [4, с. 29]. Таким чином, для ефективного та успішного соціально-економічного, політичного і культурного розвитку необхідним є втілення принципу самовизначення особистості, здійснення громадських обов'язків через суспільні зв'язки та демократичні цінності (пріоритет прав і безпечної життєдіяльності людини).

І все ж за роки трансформації значна частина українського суспільства сприйняла основні демократичні ідеали. За роки незалежності зазнали значного оновлення усі структурні елементи – цінності, навички, орієнтації, методи і прийоми політичної діяльності. Суспільство поступово звикає до політичного

плюралізму, до значної диференціації підходів, відкритого висловлювання думок [3, с. 203].

Демократичну політичну культуру можна сформувати лише шляхом перетворення суспільства на справді демократичне, яке надає можливість кожному громадянину вільно брати участь у політичному житті, створює належні умови для розвитку культури та освіти, дбає про духовний і моральний стан населення. Сучасна Україна в черговий раз стала перед потребою реалізації принципу політичного і культурного плюралізму. Тому політична культура нового суспільства, яка формується в Україні, мусить бути культурою злагоди, громадянського миру, пошани до свобод і прав людини.

1. Алмонд Г. Гражданская культура. Политические установки и демократии пяти наций / Г. Алмонд, С. Верба // Антология мировой политической мысли: В 5 т. – М., 1997. – Т. 2. – С.592–611.
2. Буцевський В. Проблеми політичної культури в Україні в процесі державотворення / В. Буцевський // Нова політика. – 1999. – № 1. – С. 48 – 51.
3. Держко І, Парубчак І. Трансформація політичної культури суспільства в умовах демократичного державотворення / І. Держко, І. Парубчак // ПУТП № 3 (15) / 2013 (розділ "Держава і суспільство") 22 вересня 2013 р. 198- 204 с.
4. Карнаух А. Проблеми становлення сучасної політичної культури в Україні // Персонал. – 2007. – № 9. С. 26–31.
5. Нагорна Л. Політична культура і культура політики: етичні аспекти / Л. Нагорна // Політичний менеджмент. – 2009. – № 6. – С. 14-24.
6. Політична культура сучасного українського суспільства (теоретико-методологічні виміри та суспільна практика) / А. М. Соловей, В. Ю. Штерн // Панорама політологічних студій. - 2012. - Вип. 9. - С. 26-32.
7. Пояркова Т. К. Концепція демократичної політичної культури та основні тенденції її втілення в Україні: автореф. дис.канд. політ. наук / Т. К. Пояркова ; НАН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – К., 2004. – 16 с.
8. Цимбалістий Б. Політична культура українців / Б. Цимбалістий // Сучасність. – 1994. – № 3. – С. 78–102.

The article reveals the essence and characteristics of the political culture of Ukrainian society, analyzes the transformation of the political culture of Ukraine in the conditions of the process of democratic state. The estimation of the value of cultural factors in the political evolution of the governance process.

Key words: culture, political culture, democracy, society.

В статті розкривається суть і особливості політичної культури українського общества, аналізується трансформація політичної культури України в умовах процесу демократичного государства. Дается оцeнка значенню політичних культурних факторів в еволюційних процесах государственного управления.

Ключевые слова: культура, политическая культура, демократия, общество